

HELP ON THE ROUTE

GODIŠNJI IZVEŠTAJ ZA 2017.

PRAVA IZBEGLICA, MIGRANATA I
TRAŽILACA AZILA U SRBIJI

The Project is funded
by the European Union

PROJECT IMPLEMENTED BY:

GODIŠNJI IZVEŠTAJ ZA 2017.

PRAVA IZBEGLICA, MIGRANATA I
TRAŽILACA AZILA U SRBIJI

GODIŠNJI IZVEŠTAJ ZA 2017.

Prava izbeglica, migranata i tražilaca azila u Srbiji

Izdavač

Novosadski humanitarni centar
Arse Teodorovića 3
21000 Novi Sad, Srbija

Ko-izdavači

Fondacija Ana i Vlade Divac
Ilije Garašanina 53a/7
11120 Beograd, Srbija

Arbeiter Samariter Bund Deutschland e.V.
Antifašističke borbe 14/8
11070 Beograd, Srbija

Helsinški komitet za ljudska prava Republike Makedonije
Naum Naumovski Borče 83
1000 Skoplje, Makedonija

Štampa

Stojkov štamparija d.o.o.
Laze Nančića 34-36
21000 Novi Sad

Fotografije

Novosadski humanitarni centar

Tiraž: 200

Novi Sad, 2017.

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može koristiti u nekomercijalne svrhe uz obavezu da se navede izvor. Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku pomoć Evropske unije, u okviru projekta „Pomoć na putu – Podrška zaštiti ljudskih prava migranata koji prolaze kroz Makedoniju i Srbiju“. Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost Novosadskog humanitarnog centra i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

Uvod	5
Pregled izbegličke situacije u Srbiji u 2017. godini	7
Pristup teritoriji i pristup postupku azila	9
Maloletnici bez pratnje	11
Formalno i neformalno obrazovanje	13
Smeštaj izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji	14
Izbeglice u neformalnim mestima boravka	15
Prisilna vraćanja, maltretiranje i mučenje	16
Zaključak i preporuke	19

UVOD

Radi pripreme podataka za ovaj izveštaj, tokom oktobra 2017. godine sprovedeno je kvalitativno istraživanje o situaciji sa izbeglicama i ostvarenju njihovih prava. U okviru istraživanja, održane su dve fokus grupe i obavljeno je sedam dubinskih intervjuja sa relevantnim akterima, u kontekstu mešovitenih migratornih kretanja u Srbiji. Kroz istraživanje se nastojalo da se izbeglička situacija sagleda sa različitih aspekata, pa su učesnici u fokus grupama, kao i sagovornici u intervjuima, ciljano birani, kako bi se dobili što kompletniji podaci.

U istraživanju smo se opredelili da učesnici jedne fokus grupe budu iz populacije izbeglica/migranata, konkretno žene izbeglice, dok smo se za drugu fokus grupu opredelili da učesnici budu predstavnici organizacija civilnog društva koje pružaju usluge.

Za intervjuje smo odabrali predstavnika organizacije koja se bavi pružanjem pravne pomoći, predstavnika organizacije koja radi sa decom i porodicama u nekoliko prihvatnih centara na teritoriji Srbije, predstavnika osnovne škole u koju su upisana izbeglička deca, predstavnika organizacije koja pruža usluge zaštite izbeglicama izvan prihvatnih centara, predstavnika centra za socijalni rad, predstavnika organizacije koja pruža medicinske usluge izbeglicama, i u prihvatnim centrima i van njih, kao i jednu osobu iz populacije izbeglica/migranata.

Iako nismo bili u mogućnosti da obuhvatimo sve aktere koji rade sa izbeglicama, verujemo da smo uspeali da osvetlimo različite aspekte istraživane problematike.

PREGLED IZBEGLIČKE SITUACIJE U SRBIJI U 2017. GODINI

Tokom 2017, broj izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji kontinuirano se smanjivao, od 7.900 u januaru, do 4.273 u decembru¹. Na početku godine, nešto više od 80% izbeglica bilo je smešteno u 17 prihvatnih i centara za azil. Taj procenat je porastao na 96% do kraja godine, čemu je doprinelo otvaranje prihvatnog centra u Obrenovcu. Nekoliko stotina migranata boravilo je izvan centara, u improvizovanim skloništima u centru Beograda, ili na granici sa Hrvatskom ili Mađarskom.

Veoma hladno vreme, sa temperaturama značajno ispod nule, obeležilo je zimu 2016/17. Takvi uslovi ozbiljno su ugrozili zdravlje oko 1.000 migranata koji su početkom godine boravili u napuštenim barakama u centru Beograda. Uslovi života u barakama bili su veoma loši, nehigijenski i nebezbedni, a uznemiravajuće slike izbeglica koji zamotani u ćebad, uz naloženu vatru, preživljavaju oštru zimu u centru Beograda, ili čekaju u redovima za kuvani obrok, privukle su veliku medijsku pažnju u zemlji i inostranstvu. Kako bi se rešio problem smeštaja ovih ljudi, EU i međunarodne nevladine organizacije pomogle su nadležnima da obnove stari vojni objekat u Obrenovcu, nedaleko od Beograda. Tamo je smešten veći deo migranata, nakon što su barake porušene početkom maja.

Početkom godine, mađarske vlasti odlučile su da smanje broj ljudi kojima se omogućava da zatraže azil u toj zemlji, sa dvadeset na deset dnevno. Nastavljena je praksa njihovog prelaska na dve „tranzitne zone“ - Kelebiju i Horgoš. Od marta, ovim tražiocima azila uskraćuje se sloboda kretanja, osim ukoliko ne žele da se vrate u Srbiju, i oni u tranzitnoj zoni moraju da sačekaju ishod svog zahteva za azil.

Sredinom godine, sa toplijim vremenom, mnoge izbeglice (pojedinci, ali i cele porodice sa malom decom), odlučile su da napuste prihvatne i azilne centre, i da sami pokušaju da pređu granicu sa Rumunijom, Hrvatskom ili Mađarskom. Ukoliko u tome ne bi uspeali, uglavnom bi se vraćali u Beograd, odakle bi ponovo bili upućeni u neki od prihvatnih centara. Nekoliko stotina migranata počelo je da boravi u napuštenom fabričkom kompleksu u blizini Šida, ili u napuštenim kućama duž granice sa Hrvatskom, odakle više puta pokušavaju da pređu u Hrvatsku. U avgustu i septembru zabeležen je porast broja novih izbeglica – porodica Jazida iz Iraka koji su, iz pravca Bugarske ušli u Srbiju, i stigli u Beograd.

U decembru 2017, u Srbiji je bilo 4.273 izbeglice, tražilaca azila i migranata, od kojih je 96% bilo smešteno u 18 državnih centara. Najmanje 68% izbeglica u Srbiji je iz Avganistana, Iraka i Sirije; 34% su deca, 15% žene i 51% muškarci.

¹ UNHCR Operational Updates, januar – decembar 2017.

PRISTUP TERITORIJI I PRISTUP POSTUPKU AZILA

Sistem i postupak za dobijanje azila u Srbiji definisani su u najvećoj meri Zakonom o azilu iz 2008. godine. Pored ovog, važni su i Zakon o strancima, Zakon o opštem upravnom postupku i Zakon o upravljanju migracijama, koji regulišu pitanja vezana za smeštaj i integraciju tražilaca azila i izbeglica. Od Srbije se očekuje da uskladi domaći pravni sistem sa pravom EU, a nacionalni Akcioni plan za Poglavlje 24 pregovora o pristupanju Evropskoj uniji, predviđa usvajanje novog Zakona o azilu, na koji se još čeka.²

Nakon dolaska u Srbiju, izbeglice, tražioci azila i migranti mogu usmenim ili pismenim putem (pred policijskim službenikom MUP-a) izraziti nameru da traže azil. Pri tome se oni **evidentiraju**, izdaje im se potvrda o izraženoj nameri za traženje azila i upućuju se da se, u roku od 72 časa, jave u određeni centar za azil ili prihvatni centar. U policijskim stanicama se, prilikom evidentiranja, uzimaju lični i biometrijski podaci i fotografije lica, i unose u elektronske baze podataka MUP-a – **OKS** (baza podataka o strancima koji borave u Srbiji) i **Afis** (baza podataka MUP-a o počiniocima krivičnih dela i prekršaja na teritoriji RS)³. Nakon toga, tražilac azila bi trebalo da ode u azilni ili prihvatni centar koji mu je određen, ili da obavesti Kancelariju za azil ukoliko želi da ostane u prihvatnom smeštaju. Nakon dolaska u centar ili prihvatni smeštaj, tražilac čeka osoblje Kancelarije za azil da ga **regstruje**, izda mu lični dokument za tražioca azila i preuzme njegov zahtev za azil. Kancelarija za azil je u zakonskoj obavezi da odluči o zahtevu u roku od dva meseca od dana podnošenja, a za to vreme jedna ili više rasprava mora biti održana u cilju utvrđivanja svih činjenica i okolnosti od značaja za donošenje odluke.⁴

Procedura izražavanja namere za traženje azila i registracije delimično je poboljšana u toku 2017. godine. Primećeno je da bolje funkcioniše sistem evidentiranja izbeglica u Beogradu (izražavanja namere da traže azil; često korišćen termin je „registracija“). Uspostavljena je saradnja između policije, Komesarijata za izbeglice i migracije (KIRS) i nevladinih organizacija. Nevladine organizacije su na terenu prepoznavale i upućivale, često i pratile novopridošle izbeglice i migrante do Policijske uprave Savski venac, gde su evidentirani. Time su izbegnuta dugotrajna čekanja ispred policijske stanice, ponekad u lošim vremenskim uslovima (hladnoća, kiša, sneg), a s druge strane, smanjen je pritisak na policijsku stanicu. Krajem 2017, dnevno je u proseku evidentirano oko 10-15 izbeglica, s tim što je ponekad bilo višednevnih zastoja i smanjenja broja evidentiranih. Izbeglice uglavnom čekaju dan ili dva kako bi dobili potvrdu o izraženoj nameri za azil. U potvrdu o izraženoj nameri za azil upisuje se i u koji azilni ili prihvatni centar osoba treba da se javi, ali se nekad dešava da u tom centru nema mesta, tako da KIRS tada ispravlja uputnice i upisuje naziv prihvatnog/azilnog centra u kojem ima mesta. Ponekad izbeglice imaju mogućnost izbora između dva ili tri prihvatna centra, mada je to retkost.

„Registracija muškaraca gotovo da nije postojala: kada kažem muškaraca, mislim i na tinejdžere i na neke vrlo mlade koji su u grupi sa dvoje-troje odraslih. Policija onda nije htela da ih registruje, jer im je bila prioritet porodica sa malom decom.“ - predstavnik NVO koja se bavi pružanjem pravnih usluga

2 <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/short-overview-asylum-procedure>

3 Right to Asylum in the Republic of Serbia 2016, Belgrade Center for Human Rights, 2017

4 <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/short-overview-asylum-procedure>

„Sada su ovi problemi sve manji. I dalje porodice imaju prioritet, ali su gužve mnogo manje. Posebno kada su loši vremenski uslovi i kada im se objasni da neki muškarci čekaju nekoliko dana na registraciju, registracija ide mnogo brže. Poslednja dva meseca imamo redovne registracije, nekada i po pet puta dnevno.“ - predstavnic NVO koja se bavi pružanjem pravnih usluga

Centar za azil u Krnjači, januar 2017.

(Foto: Max GM)

U Centru za pomoć izbeglicama „Miksalište“ u Beogradu, koji vode nevladine organizacije, izbeglice koje čekaju na evidentiranje mogu da borave jedan do dva dana, međutim, taj period se iz različitih razloga ponekad produži i na desetak dana. Izbeglice i migranti često ne žele da se evidentiraju, već „kupuju vreme“ dok ne nađu način da otputuju dalje, a u međuvremenu dobijaju usluge koje im pruža NVO sektor.

„Porodice iz Iraka imaju neku igru – izjave da hoće da se registruju sutra, jer su umorni od puta. Sutradan neko iz porodice ne bude prisutan, naredni dan opet, onda dođe vikend i tako se to odlaže; njihov boravak može da se rastegne i na 10-15 dana.“ - predstavnik NVO koja pruža usluge u Beogradu

Izdavanje potvrda o izraženoj nameri za azil trebalo bi da bude moguće u bilo kojoj policijskoj upravi (PU) koja ima odeljenje za strance, međutim u praksi, najveći broj slučajeva obradi se u PU Savski venac, u Beogradu. Predstavnic organizacija koje rade sa izbeglicama spominju sporadične slučajeve da su viđali i potvrde iz drugih policijskih uprava (Zrenjanin, Dimitrovgrad, Piroć, Pančevo), ali to nije čest slučaj. Neke policijske stanice (npr. Subotica) šalju izbeglice u Beograd na registraciju. Ovo predstavlja problem migrantima prisilno vraćenim iz Mađarske, koji nisu prolazili ranije kroz Srbiju, a koji su ostali bez novca, pa zbog toga ostaju nekoliko dana napolju dok im neko ne obezbedi prevoz do Beograda ili im neko ne pošalje novac.

Problemi vezani za proceduru evidentiranja i registracije su sledeći:

- » Velika opterećenost PU Savski venac. Paralelno s procesom evidentiranja izbeglica, inspektori rade i druge poslove, pa se ponekad čeka.
- » Izbeglice koje žele da podnesu zahtev za azil nisu sve smeštene u azilnim centrima, pri čemu je osobama smeštenim u prihvatnim centrima teže da podnesu zahtev, ili je onemogućeno podnošenje zahteva za azil. Kriterijum za upućivanje u azilne ili prihvatne centre je broj slobodnih mesta, a ne procena da li osoba planira zaista da podnese zahtev ili ne.
- » Pristup postupku azila veoma je otežan osobama kojima je MUP ranije izdao potvrdu o izraženoj nameri za traženje azila, nakon čega se navedene osobe ili nisu javile u predviđeni azilni/prihvatni centar, ili su sprečene u neregularnom prelasku granice Republike Srbije.
- » Dugotrajnost azilne procedure, uključujući i vreme koje protekne do izlaska na teren ovlašćenog službenika iz Kancelarije za azil. Odluka o donošenju azila čeka se od jedne do tri godine.
- » Izbeglice/migranti koji nisu podneli zahtev za azil u Srbiji, nemaju regulisan pravni status, tako da je nejasno koja prava oni imaju, za razliku od lica koja su podnela zahtev za azil, koji dobijaju privremenu ličnu kartu i određena prava (pravo na slobodu kretanja, medicinsku pomoć o trošku države, besplatne usluge gradskog prevoza i pravo na zapošljavanje ili socijalnu pomoć). S druge strane, iako nemaju regulisan pravni status, izbeglice i migranti smešteni u centrima imaju obezbeđene osnovne uslove za život, pravo na slobodu kretanja, medicinsku pomoć, pravo na obrazovanje i dr.

Nakon dobijanja potvrde o izraženoj nameri da traže azil, izbeglice odlaze u određeni prihvatni ili azilni centar gde mogu da podnesu zahtev za azil. Zahteve za azil primaju službena lica Kancelarije za azil iz Beograda, koja odlaze po pravilu u azilne centre, a tek u posebnim slučajevima i na druge lokacije. Iako predstavnik Kancelarije za azil povremeno odlazi i u prihvatne centre, ipak je pristup azilnoj proceduri otežan ili onemogućen za potencijalne tražioce azila koji su smešteni u prihvatnim centrima. Na dolazak službenih lica iz Kancelarije za azil može se čekati i više meseci, jer je dinamika saslušanja veoma spora. Tokom prvih 10 meseci 2017. godine, prema izveštajima Beogradskog centra za ljudska prava⁵, izraženo je 5.153 namere za azil, a podneta su 193 zahteva za azil. Obavljeno je 87 saslušanja, a doneto svega 5 pozitivnih rešenja (3 odobrena azila i 2 supsidijarne zaštite). Odbacivanje zahteva zasnivalo se na činjenici da su tražioci azila, pre ulaska u Srbiju, boravili u državama koje se, prema Odluci Vlade Srbije iz 2009. godine, smatraju sigurnim trećim zemljama.

Deo izbeglica i migranata ne želi da se evidentira i ide u smeštaj, a razlozi koji utiču na tu odluku su najčešće:

- » Zbog što bržeg prolaska kroz Srbiju, izbeglice se oslanjaju na krijumčare i ne žele da idu u centre za smeštaj: „*U jednom periodu je rumunska granica bila lako prohodna i tada niko nije hteo da se registruje.*“ – predstavnik NVO koja pruža usluge u Beogradu
- » Zbog udaljenosti prihvatnih centara u koje su upućeni od granica sa Evropskom unijom: „*Dešava se da se izbeglice izjasne za registraciju, ali nakon što pogledaju mapu i vide gde se nalazi prihvatni centar u koji su upućeni, odustaju.*“ - predstavnica NVO koja pruža usluge u Beogradu
- » Povoljni vremenski uslovi dovode do porasta broja onih koji ne žele da se prijave.
- » Za evidentiranje i smeštaj češće se odlučuju porodice, naročito one sa malom decom, nego muškarci samci.

5 Mesečni izveštaji Beogradskog centra za ljudska prava

Ukoliko prođe rok od 72 časa od izražene namere, a da izbeglica nije otišao u centar za smeštaj u koji je upućen, policija im daje otkaz boravka. U tom slučaju bi trebalo da, u roku koji ne može biti duži od 30 dana, napuste Srbiju. Ovo predstavlja problem budući da se radi o licima bez putnih isprava, tako da nije jasno na koji način se očekuje da napuste državu. Otkaz boravka dobijaju kada ih uhvate u ilegalnom prelasku u graničnom prostoru, većinom u severnim delovima zemlje. Takođe, u Beogradu se dešava da dobiju otkaz boravka ukoliko ih sa isteklom potvrdom zateknu u hostelu ili privatnom smeštaju. Onaj koga policija uhvati sa otkazom boravka, biva novčano kažnjen, a ako nema novaca da plati, kaznu odsluži u zatvoru. Policija ovo ne primenjuje dosledno u odnosu na sve izbeglice, već češće na muškarce samce. Porodice i neke ugrožene kategorije, kada im istekne otkaz boravka, pošalju na novu prijavu.

„Saradnja s Komesarijatom, u smislu da ti ljudi moraju negde da se smeste, rešava pitanje njihovog smeštaja, ali i dalje to ostaje van svih pravnih okvira. Ti ljudi i dalje ostaju nelegalni i kad ih policija nađe, a imali smo više takvih slučajeva, bivaju osuđeni na novčanu kaznu – 1000 dinara dnevno. Ukoliko nemaju mogućnost da plate, odslužiće kaznu u zatvoru. To se dešava.” – predstavnik NVO

„Nije ista situacija za muškarce samce i porodice, drugačije je kada je neko ‘single man’ kako se kaže... a ima razlike i da li je neko iz Sirije ili Pakistana.” – predstavnik NVO

Kao i prethodne godine, zabeleženi su primeri uskraćivanja pristupa azilu i prisilnih vraćanja iz Srbije u Makedoniju i Bugarsku.

„Imali smo pre neki dan porodicu iz Avganistana koja je dobila kamp u Dimitrovgradu, otišla je za Dimitrovgrad, policajci su ih našli, iscepali im papire, i oni su završili u Bugarskoj.” – predstavnik NVO

„Primer registrovane porodice čiji je dolazak najavljen u kamp u Preševo, tokom noći, ali nisu stigli. Problem je ovde bio (kao i za mnoge druge porodice) da kada stižu kasno i vikendom, nema ko da ih sačeka na stanici. Budu poslatai vozom, niko ih ne sačeka, pa promaše stanicu. Produžili su ka granici, a tamo su im uniformisana lica pocepala papire i vratila ih u Makedoniju. Ta porodica je sačekala da se sklone i vratili su se u Srbiju. Naleteli su na žandarmeriju i oni su ih odveli u kamp u Preševo. Kada su davali intervju o tome šta se desilo, izjavili su da ih je granična policija šamarala.” – predstavnik NVO

MALOLETNICI BEZ PRATNJE

Maloletnici bez pratnje su, prema Zakonu o azilu, stranci koji nisu navršili 18 godina i koji su na dan ili nakon ulaska u Srbiju ostali bez pratnje roditelja ili staratelja. Obično putuju u vršnjačkim grupama u kojima je jedan od njih vođa (najstariji ili najsposobniji). Takođe se mnogi izjašnjavaju da putuju sa bližim ili daljim rođacima, ljudima iz istog sela, i nema načina da se utvrdi da li je to zaista tako. Postoji i takozvani fenomen „dece na zadatku“ - roditelji pošalju jedno svoje dete sa grupom iz sela ili pak sasvim same, sa ciljem da se domognu zapadne Evrope, odakle kasnije treba da šalju pare porodici ili da im pomognu da i oni dođu. Maloletnici obično tvrde da ih u Nemačkoj ili nekoj drugoj zemlji čeka rođak, međutim, i to je teško utvrditi. U ovakvim situacijama postoji visok rizik od trgovine ljudima. „Deca na zadatku“ su spremna da prezumu velike rizike. Za njih je velika sramota ako ne uspeju, pa ne odustaju bez obzira na to šta može da im se desi. Najveći broj pokušaja prelaska granice je upravo među maloletnicima bez pratnje.

Grupa maloletnika bez pratnje u blizini granice između Srbije i Mađarske, april 2017.

(Foto: Max GM)

Centar za socijalni rad je organ starateljstva, i jedino socijalni radnici mogu biti dodeljeni kao staratelji deci. Kada se lice identifikuje kao maloletnik bez pratnje, socijalni radnik nadležnog centra za socijalni rad

mora da izađe na teren i obavi razgovor s njim. Kako se navodi u Zajedničkom izveštaju⁶ o situaciji dece bez pratnje i dece odvojene od roditelja, „Procena najboljeg interesa i određivanje najboljeg interesa se često obavlja na *ad hoc* način, koristeći različite kriterijume, uz jezičke barijere kada je prevod loš ili ne postoji. Oni koji imaju mandat da sprovode BID često nemaju resurse i kapacitet da adekvatno zaštite decu. U Srbiji, na primer, organizacije koje rade sa decom bez pratnje i decom odvojenom od roditelja, izveštavaju da socijalni radnici izlaze na teren samo u polovini ukupnog broja upućenih poziva, i na njihov dolazak se često čeka dan ili dva, što decu ostavlja izloženu raznim rizicima, jer ne mogu da se evidentiraju i budu upućeni u prihvatni centar bez socijalnog radnika. (...) Procedure starateljstva često se sprovode samo da zadovolje formalne zahteve ili se ne sprovode uopšte.“

U Beogradu je situacija nešto poboljšana u odnosu na prošlu godinu, i radnici Centra redovno izlaze na pozive radnim danima, dok vikendima imaju pasivna dežurstva. Tada izlaze samo ukoliko je u pitanju hitan slučaj. UNICEF podržava unapređenje kapaciteta centara za rad sa ovom populacijom, čime je situacija poboljšana za neke centre.

„Primer maloletnika koji je poslat u sred dana u Bujanovac - socijalna radnica ga nije sačekala jer je bilo 17.00 h, a to je bilo van njenog radnog vremena. To dete je završilo u Tabanovcima i prisilno je vraćeno u Makedoniju.“ - predstavnik NVO koja se bavi pružanjem pravnih usluga

„Maloletnik koji je bio smešten u Krnjači otišao je do pijace da kupi sebi nešto što mu je potrebno. Upravo tada policija je skupljala migrante koji spavaju van kampa. Njega su u tom momentu spazili i rekli mu da uđe u autobus, a on je rekao da je u smešten u Krnjači i pokazao karticu centra. Policajci su ga išamarali i poslali za Preševo. Socijalna radnica šest dana nije primetila da tog deteta nema.“ - predstavnik NVO koja se bavi pružanjem pravnih usluga

U praksi je i dalje prisutna situacija da je jedan socijalni radnik zadužen za sve maloletnike u nekom prihvatnom centru. Pri tome, ta osoba ne radi u prihvatnom centru, već u centru za socijalni rad, i uz to ima i druge obaveze.

„Maloletnik bez pratnje koji je bio u grupi odraslih izbeglica imao je 12 godina. Prvo je odbijao da razgovora sa nama, uz obrazloženje da je tu sa ujakom, međutim, tokom razgovora se ispostavilo da to nije ujak. Nakon nekog vremena pristao je da ide u kamp. Momci koji su bili s njim u grupi ljutito su mu dobacivali, na njihovom jeziku, da ne priča sa nama i da ne odaje nikakve tajne. Dečak se tada vidno uznemirio, ali pored svega što su mu govorili, želeo je da ode u kamp, što je ukazivalo da postoji problem u toj grupi. Zvali smo Centar za socijalni rad da izađe na teren. Dobili smo odgovor da dečak nije u njihovoj nadležnosti. U celoj birokratiji mi smo izgubili kontakt sa detetom, jer su mladići iz grupe ubrzo ubedili dečaka da ostane sa njima. Imali smo dečaka koji je bio u problemu, ali institucije nisu odreagovale. Dete je, valjda, prešlo granicu, više ga nismo videli.“ - predstavnik NVO

⁶ "Out of Sight, Exploited and Alone", Save the Children, International Rescue Committee, March 2017

Što se tiče procene uzrasta, nema načina da se precizno utvrdi, pa se obično u policiji registruju kao maloletni, na osnovu izjave. Oni koji rade s njima, često su imali prilike da primete da očigledno punoletna lica imaju papir od policije - da su maloletna.

„U početku maloletnicima nije bilo jasno kakav je problem to što oni sa 13 godina putuju sami, ali vremenom su shvatili benefite koje maloletnici ovde imaju (smeštaj, bolji tretman, više usluga), pa su onda neki počeli da se izjašnjavaju kao maloletni.“
- predstavnic NVO

Maloletnici bez pratnje smešteni su u prihvatnim centrima, najviše u prihvatnom centru Obrenovac. Postoje i alternativne opcije za smeštaj, kao što je Zavod za vaspitanje dece „Vasa Stajić“ u Beogradu, sa kapacitetom od 12 mesta, gde se smeštaju mlađi maloletnici. Zatim, Integraciona kuća za maloletnike bez pratnje, uzrasta do 14 godina, u Beogradu (koju vodi JRS), koja takođe ima mali kapacitet – do 20 mesta. Osim toga, postoji i mogućnost smeštanja u hraniteljskim porodicama. Prema rečima učesnika istraživanja, iskustva sa hraniteljskim porodicama su odlična. Postoje porodice koje su posebno obučene da budu hranitelji ovoj deci. Takvih porodica nema svuda – u Beogradu ih je malo, ali ih ima u Šidu, Kikindi, Bujanovcu itd.

Maloletnici bez pratnje izloženi su brojnim rizicima, od kojih su neki vezani za zemlju porekla, kulturu i običaje. Dečaci iz Avganistana dolaze iz društva koje i dalje praktikuje krvnu osvetu i gde je prisutna seksualna eksploatacija dečaka. Postoji fenomen **bacha bazi** dečaka, koji igraju obučeni kao žene i koji bivaju seksualno eksploatisani. Iako je ovaj običaj zakonom zabranjen, i dalje se praktikuje. Maloletnici su takođe izloženi riziku od različitih oblika nasilja, međusobno u vršnjačkim grupama, od strane krijumčara, prilikom ilegalnog pokušaja prelaska granice i sl.

„Nakon rušenja baraka, krenuo je među njima fenomen autodestrukcije. Barake su njima bile jedina sigurnost u čitavom ovom haosu. Morali su da uđu u sistem, razdvojeni su, ostali su bez svoje grupe, primorani su da idu u nepoznato.“ - predstavnik NVO

„Kažu da kroz samopovređivanje, nanošenje fizičkog bola, olakšavaju sebi psihički bol.“ - predstavnic NVO

„Išarani su neverovatno (imaju tragove samopovređivanja). Proletos i letos smo imali epidemiju toga. Jedan dečak je (2016. godine), svaki put kad nije uspe da pređe granicu, gasio sebi cigaretu na ruci.“ - predstavnik NVO

„Imaju poruke od roditelja, tipa - mali Abdula je već u Nemačkoj, a ti si u Srbiji. I onda imate dete sa slomljenom rukom, koje se kači pod voz.“ - predstavnik NVO

„Međutim, šta god da su prošli, oni su i dalje deca. Deca sa povredama dođu u Kutak za decu i nakon toga gledaju crtani film ili igraju igrice.“ - predstavnic NVO

FORMALNO I NEFORMALNO OBRAZOVANJE

Zakon o azilu predviđa pravo na besplatno osnovno i srednje obrazovanje, a Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđa da se strani državljani i lica bez državljanstva upisuju u osnovne i srednje škole i ostvaruju pravo na obrazovanje, pod istim uslovima i na isti način kao i državljani Srbije. Škole su dužne da organizuju časove jezika, pripremne i dodatne časove za strane učenike, uključujući i lica bez državljanstva i izbeglice koje ne govore jezik koji se koristi u školama, ili imaju potrebu za posebnom nastavom kako bi nastavili školovanje.⁷

Do marta 2017. godine, samo je 80 dece izbeglica, uzrasta 7-18 godina, pohađalo osam osnovnih škola i jednu srednju školu u Beogradu⁸. To se značajno promenilo u 2017. godini. Osnovne škole u mestima gde se nalaze prihvatni i centri za azil, dobile su u maju informaciju od Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja da će se deca izbeglice uključiti u školski sistem od školske 2017/18. godine. Nakon toga, za nastavno osoblje organizovane su obuke za rad sa decom izbeglica, na teme „Izazovi interkulturalnog učenja i nastave“ i „Podrška obrazovanju dece izbeglica“. Iz nadležnih školskih uprava, škole su dobile spiskove dece koja kreću u školu i rasporede koje dete ide u koji razred. Pre polaska u školu, sva deca su organizovano vođena na sistematski zdravstveni pregled. Od nevladinih organizacija deca su dobila školske rančeve, sveske i školski pribor.

Od septembra 2017. godine počelo je uključivanje dece izbeglica u sistem obrazovanja u Srbiji. Pristup obrazovanju je omogućen svojoj izbegličkoj i migrantskoj deci osnovnoškolskog uzrasta koja su smeštena u prihvatne centre, bez obzira na to da li je podnet zahtev za azil ili ne. Prema izveštaju UNHCR-a, oko 85% dece između 7 i 14 godina uključeno je u školski sistem⁹. Samo u tri tranzitno-prihvatna centra (u Subotici, Somboru i Kikindi, gde izbeglice borave kratko pre prelaska u Mađarsku), deca nisu upisana u škole, već je organizovana nastava za decu u samim centrima.

Školama je prepušteno da organizuju nastavu u skladu sa specifičnim lokalnim kontekstom: na koliko i na koje časove će deca prisustvovati, kako da ostvare komunikaciju sa roditeljima lokalne dece, kako da uključe decu u vanškolske aktivnosti i dr. Direktori i nastavni kadar doživeli su novu situaciju kao veliki izazov, jer deca ne znaju srpski jezik, različit je fond znanja sa kojim dolaze, a u nastavu nisu uključeni prevodioci. Predviđeno je da učitelji i nastavnici obavljaju evaluaciju uspeha dece na svake dve nedelje, radi praćenja napretka. Kada dođe vreme da dete sa porodicom ode iz zemlje, škola je u obavezi da izda izveštaj na srpskom i engleskom jeziku. U tom dokumentu treba da piše koju su nastavu pohađali i u kojem periodu, kakav uspeh su postigli, kao i da navedu opis interesovanja, talenata, komunikacionih veština i dr.

„Razredne starešine su dobile zadatak da na roditeljskim sastancima upute roditelje (čija deca idu u ovu u školu) o tome kako teče uključivanje dece izbeglica u školski sistem, i taj zadatak je trebalo da ispune.“ - pedagog škole koju pohađaju deca izbeglice

7 <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/access-education>

8 Serbia Inter-Agency Operational Update, UNHCR, March 2017

9 UNHCR Serbia Update 09-15 October 2017

„Profesor matematike svaki put drži predčas kako bi lokalnoj deci objasnio ono što će raditi na času, da bi im dao dodatna objašnjenja (koja ne bi stigao na času) i kako bi tokom časa mogao da se posveti da objasni i deci izbeglica.“ - pedagog škole koju pohađaju deca izbeglice

„Logistički je bilo veoma teško da se deca uklape u časove, zbog toga što imaju autobus jednom u toku dana, a njihovi nastavnici predaju još u tri škole pored ove, i onda je moralo da se odgovori na potrebe koje su propisane planom i programom, da se usklade dolasci dece sa rasporedom nastavnika koji rade i u drugim školama.“ - pedagog škole koju pohađaju deca izbeglice

Deca izbeglice u osnovnoj školi u Šidu, jesen 2017.

Na početku školske godine bilo je protesta roditelja lokalne dece koji su se protivili uključivanju izbegličke dece u lokalne škole. Osnovna škola u selu Višnjicevo, opština Šid, isključena je iz programa zbog pretnji usmerenih prema deci izbeglica. Govor mržnje je bio izuzetno prisutan u ovoj opštini, a pritisci su vršeni i na direktore osnovnih škola da ne prihvate izbegličku/migrantsku decu, kao i na roditelje koji nisu želeli da potpišu peticiju. Nakon što su deca krenula u škole, situacija se smirila.

„Dolazili su roditelji u školu sa svakakvim besmislicama koje su načuli vezano za izbegličku decu, revoltirani što će sad njihova deca morati da se prilagođavaju tuđoj kulturi...“ - direktor škole koju pohađaju deca izbeglice

U opštini Šid, za dva prihvatna centra na toj teritoriji, organizovan je transport autobusima od škole do škole (uključeno je ukupno šest škola). Deca pohađaju nastavu u dve smene, a u školu idu i vraćaju se u pratnji jedne odrasle osobe (saradnik NVO). Izbeglička deca uglavnom prisustvuju na dva časa, a od rasporeda časova i vremena dolaska transporta zavisi koja će to dva časa biti. Lokalna deca su, uglavnom, dobro prihvatila izbegličku decu, a izbeglička deca i njihovi roditelji su veoma srećni zbog mogućnosti školovanja.

„Deci bude žao što deca izbeglica ostaju samo dva sata u toku dana i pitaju se da li postoji mogućnost da ostanu duže.“ (pedagog škole)

„Jako mi se sviđa u školi, volim da crtam, da se igram, volim časove sporta, imam nove prijatelje koji mi pomažu da pratim nastavu i da učim srpski jezik.“ (devojčica iz Avganistana, 11 godina)

Uključivanje u srednjoškolski sistem nije sistemski sprovedeno, već su poznati samo sporadični slučajevi uključivanja izbegličke dece u srednje škole. Može se reći da za većinu dece srednjoškolskog uzrasta formalno obrazovanje nije dostupno.

„Želela bih i ja u školu, da naučim vaš jezik bolje, da naučim engleski, da upoznam ljude van kampa, da me se ljudi ne boje. U kampu nemamo više čak ni radionice jezika. Svaki dan nam je isti.“ (devojčica iz Iraka, 17 godina)

SMEŠTAJ IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA U SRBIJI

Smeštaj osoba koje su izrazile nameru da traže azil u Srbiji obezbeđen je ukupno u 18 centara - pet centara za azil i 13 prihvatnih centara. Tokom 2017. godine, zatvoren je prihvatni centar u Šidu, a otvoreni su prihvatni centri u Obrenovcu, Kikindi i Vranju, dok je Centar za azil u Sjenici dobio novi objekat. Takođe je u Tutinu završena izgradnja novog centra za azil, sa kapacitetom od 248 mesta, koji će biti useljen početkom 2018. godine. Sa ovim izmenama, kapacitet u prihvatnim i azilnim centrima u Srbiji iznosi 5.930 mesta.¹⁰

Komesarijat za izbeglice i migracije nadležan je za obezbeđivanje smeštaja i ishranu migranata u svim prihvatnim centrima i centrima za azil. Prihvatni i azilni centri su otvorenog tipa. Usluge u centrima za smeštaj obezbeđuju Komesarijat, Crveni krst, lokalni centri za socijalni rad, lokalne zdravstvene ustanove, kao i međunarodne i lokalne nevladine organizacije. Pored smeštaja, izbeglice dobijaju tri obroka dnevno, medicinske usluge, specifične usluge za decu u okviru bezbednih prostora za decu, i druge usluge.

Na početku godine, u nekim centrima je broj smeštenih značajno premašivao kapacitete. Adaševci, Obrenovac, Krnjača i Preševo bili su centri u kojima je boravio najveći broj izbeglica u 2017. godini. Zbog toga su u nekim centrima, sve do oktobra, korišćeni veliki šatori za smeštaj („rub-halls“) koje je zimi teško ugrejati, a leti rashladiti. Ovi šatori su, odlukom KIRS-a tokom oktobra 2017. godine, prestali da se koriste za smeštaj, a deo korisnika koji su u njima boravili premešten je u druge centre, gde je bilo mesta. Neki nisu želeli da budu premešteni, tako da su, suočeni sa nemogućnošću izbora, napuštali centre i odlazili u ilegalne pokušaje prelaska granica ili nastavili da borave u neformalnim skloništim, na otvorenom. Zatvaranje velikih šatora omogućeno je, pre svega, zbog smanjenja broja izbeglica u Srbiji, koji je u poslednjem kvartalu godine manji od ukupnih kapaciteta u državnim centrima. Na ovaj način su unapređeni standardi smeštaja, u odnosu na prethodnu godinu.

Tokom 2017. godine učinjeno je mnogo pogledu unapređenja uslova smeštaja, čemu u prilog govore izveštaji UNHCR-a¹¹ o stanju u centrima na početku i na kraju godine. Što se tiče uslova smeštaja u centrima za azil i prihvatnim centrima, razlikuju se od centra do centra. Sanitarni čvorovi pretežno predstavljaju kombinaciju montažnih sanitarnih jedinica i onih u zidanim objektima. Montažne objekte uglavnom koriste samci, a toalete i tuševе u objektima, porodice. Ovo, kao i nivo higijene, dotrajnost i ružinost prostorija i sanitarija (razvaljene kvake, zapušeni toaleti, vodokotlići koji cure, vrata koja se ne mogu zatvoriti i sl.), takođe se veoma razlikuju od centra do centra. U nekim prihvatnim centrima korisnici su se tokom zime 2016/2017. žalili na slabo grejanje, koje je bilo puštano samo nekoliko sati tokom dana. Isti je slučaj i sa dostupnošću tople vode – u jednom prihvatnom centru topla voda se pušta samo dva puta dnevno, na po sat vremena. Opšti zaključak je da higijena zavisi, pre svega, od pristupa ljudi, kako zaposlenih, tako i od samih korisnika.

¹⁰ Kvartalni izveštaj beogradskog centra za ljudska prava, drugi kvartal

¹¹ -- <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/55034>

Podela ručka u prihvatnom centru Principovac, mart 2017. (Foto: Max GM)

„Što se tiče održavanja higijene, to je različito po centrima – negde se bolje održava, negde gore, negde se korisnici uključuju u samu aktivnost, negde ne. Oni to, jednostavno, još ne doživljavaju kao svoj životni prostor da bi se ponašali domaćinski.“ - predstavnik NVO-a

„Vezano za sanitarne čvorove, sa stanovišta emergency standarda, Srbija se kotira iznad drugih zemalja, jer je propisano da bude jedan WC na 40 ljudi. Kada bi se svi zbrojili, mi smo verovatno iznad toga.“ - predstavnik NVO-a

Privatnost i dalje nije obezbeđena, jer je uglavnom više porodica smešteno u istu sobu, a postoje i kolektivne spavaonice sa nekoliko desetina kreveta. Porodice se ne razdvajaju.

„Desi se da budu tri porodice u jednoj sobi, u kojoj ne mogu međusobno da komuniciraju zbog jezičke barijere. Korisnici prave vizuelne barijere ćebadima“ - predstavnik NVO-a

U većini centara, izbeglice obavljaju molitvu u svojim sobama, dok su u nekima obezbeđeni posebni prostori (npr. u PC Obrenovac postoje dve molitvene prostorije, u Preševu se jedan šator koristi za te potrebe, u Principovcu se za molitvu koristi deo hodnika na prvom spratu).

Usluge u centrima za smeštaj obezbeđuju Komesarijat, Crveni krst, lokalni centri za socijalni rad, lokalne zdravstvene ustanove, i nevladine organizacije uz dozvolu KIRS-a. Osnovne usluge koje svi centri obezbeđuju su smeštaj, tri obroka dnevno (jedan kuvani), osnovne medicinske usluge i specifične usluge za decu, u okviru bezbednih prostora za decu. Dostupnost ostalih usluga razlikuje se od centra do centra. Ove godine su počele da se uvode okupacione aktivnosti prvenstveno za žene, a tek u ponekom centru se organizuju i aktivnosti za odrasle muškarce. Slična je situacija i sa neformalnim obrazovanjem – uglavnom se svodi na ICT kutak za mlade i po koji kurs stranog jezika ili kreativne radionice, ali ne u svim PC. Žene iz izbegličke populacije izrazile su želju da se organizuju kursevi kuvanja, friziranja, šminkanja.

IZBEGLICE U NEFORMALNIM MESTIMA BORAVKA

Humanitarna situacija vezana za boravak izbeglica u improvizovanim skloništima (barakama iza glavne autobuske stanice) u centru Beograda, u prvih nekoliko meseci 2017. godine bila je alarmantna. Ovaj period obeležile su izuzetno niske temperature, vrlo loši higijenski uslovi, pojava kožnih bolesti (telesne vaši i šuga), kao i nasilje i različiti oblici kriminalnih aktivnosti. U barakama su boravili mahom muškarci, među kojima je bio veliki procenat maloletnika bez pratnje.

Migranti u improvizovanom skloništu u centru Beograda, februar 2017.

U maju 2017. godine nadležni organi porušili su barake i premestili više od 1.000 izbeglica iz centra Beograda u prihvatne centre. Iako se značajno smanjio broj onih koji borave van državnih smeštajnih objekata, nekoliko desetina ljudi je i dalje ostalo na ulicama Beograda na različitim skrovitim mestima, a takođe i nekoliko stotina u pograničnim područjima sa Mađarskom, Hrvatskom i Rumunijom. U toku jeseni, u Beogradu je primećen trend povećanja broja ljudi koji borave van državnih smeštajnih objekata. Za razliku od početka godine, kada su bili pretežno skoncentrisani na jedno mesto, sada se mogu videti na različitim lokacijama, na široj teritoriji nego ranije.

„...Izbeglice su opet počele da spavaju na mestima kod Mostarske petlje, kod Sajma, crkve Svetog Marka, na Karaburmi, u Tašmajdanskom parku, itd. Primećeno je da porodice spavaju na osvetljenim mestima. Bude oko 100 izbeglica tokom noći koje spavaju napolju. Ovo je primećeno u poslednje vreme.” – predstavnik NVO

Pored toga, deo izbeglica/migranata spava u različitim privatnim smeštajima, kao što su jeftini radnički smeštaji, hosteli, privatni smeštaj i sl. Međutim, teško je proceniti koliko je takvih.

U pograničnim područjima, blizu granica sa Hrvatskom i Mađarskom, boravi nekoliko stotina izbeglica/migranata koji se kriju i spavaju u improvizovanim skloništim. Preovlađuju odrasli muškarci i maloletnici bez pratnje, ali se mogu sresti i žene i porodice. NVO koje rade na terenu sa ovom populacijom, procenjuje da je među njima oko 30% maloletnika bez pratnje. Osnovni razlog što deo izbeglica boravi van kampova je zato što pokušavaju da pređu granicu, a prihvatni centri koji su im dodeljeni prilikom evidentiranja, udaljeni su od granica sa Hrvatskom ili Mađarskom. Izbeglice van kampova mogu da dobiju samo primarnu medicinsku pomoć od zdravstvenih organizacija koje su prisutne na terenu. Zdravstvene institucije ih primaju u hitnim slučajevima. Ukoliko postoji potreba za specijalističkim pregledom, onda ih registruju po hitnom postupku. Nekoliko volonterskih udruženja (pretežno stranaca), na različitim lokacijama pruža ovim licima pomoć u hrani - negde svakodnevno, negde svaki drugi-treći dan. Ove organizacije nekad obezbeđuju i mobilne tuševe. Pokušaji podele hrane i pružanja drugih vrsta pomoći van kampa, nailaze na osudu državnih institucija, koje insistiraju da sve izbeglice budu uredno registrovane i smeštene u centrima za smeštaj.

Migranti u improvizovanom skloništu u blizini Subotice, februar 2017.

Iz iskustva medicinskog osoblja koje radi sa ovom populacijom, najčešći zdravstveni problemi koji se javljaju su kožne promene, bolovi u mišićima i stopalima koji su nastali kao posledica dugotrajnog hoda, otvorene rane od ujeda pasa, duboke posekotine šaka od bodljikave žice, prelomi stopala (kada skaču preko ograde), respiratorne infekcije i dijareja.

PRISILNA VRAĆANJA, MALTRETIRANJE I MUČENJE

Prisilna vraćanja iz jedne zemlje u drugu duž izbegličke rute su nastavljena: iz Srbije u Makedoniju ili Bugarsku, iz Mađarske u Srbiju, iz Bugarske u Tursku, iz Hrvatske u Srbiju, iz Makedonije u Grčku, i iz Rumunije u Srbiju.

Svi akteri koji pružaju pomoć izbeglicama/migrantima slažu se da su prisilna vraćanja u Srbiju, u slučajevima „ilegalnih“ pokušaja prelaska granice, svakodnevna pojava i da slučajevi nasilja, često veoma brutalnog, nisu retki. Na osnovu svedočenja izbeglica, najbrutalniji je tretman u Bugarskoj, i to ne samo policije, već i od strane lokalnog stanovništva. Policija Mađarske, Hrvatske, a u poslednje vreme sve više i Rumunije, neretko primenjuje fizičko nasilje prema izbeglicama/migrantima koje zateknu na svojoj teritoriji, pre nego što ih vrate nazad u Srbiju, bez omogućavanja pristupa azilnoj proceduri u datoj državi. Svedočenja o sprečavanju ulaska i prisilnim vraćanjima iz Srbije u Makedoniju i Bugarsku, takođe su zabeležena, međutim, uglavnom nisu praćena nasiljem.

„Prisilna vraćanja imamo svaki dan, u svakom trenutku. Pre je to bila samo Mađarska, a sada i Hrvatska, Bosna i Rumunija.” - predstavnic NVO

Primeri brutalnosti prilikom prisilnih vraćanja ima mnogo, a uključuju ujede pasa, udaranje pendrecima, prskanje biber sprejom, uzimanje odeće i obuće, kvašenje u hladnoj vodi na niskim temperaturama, skidanje i oduzimanje odeće i obuće, i sl. Osim fizičkog nasilja, prisutno je oduzimanje i razbijanje mobilnih telefona, ponižavanje i sl.

„Jednog momka su šutnuli u predelu rebara, toliko jako da mu je pukao telefon koji je bio tu.” - predstavnic NVO koja pruža pravne usluge

„Nekoliko policajaca odvoji grupu, policajci naprave krug, i onda jednu po jednu osobu ubacuju u krug, po pola sata ga pendrecima udaraju i idu od jednog do drugog, smejući se tome. Slikali su ih dok ih maltretiraju. Sipaju im i alkohol u usta, kao znak dobrodošlice u Evropu.” - predstavnic NVO koja pruža pravne usluge

„Rumunija je pravac za Kurde i Arape, Avganistanci idu u Hrvatsku. U Mađarsku ilegalno idu samo budale i očajnici.” - učesnik fokus grupe pomagača

Prema iskustvu organizacija koje rade sa izbeglicama, maloletnici bez pratnje imaju najviše pokušaja ilegalnih prelazaka preko granice, samim tim i najčešće se suočavaju sa nasiljem koje primenjuje policija. I pored navedenih rizika i iskustava, sve više izbeglica/migranata oslanja se na pomoć krijumčara u nastojanju da napuste Srbiju, jer su šanse za legalan prelazak u zemlje EU minimalne. Na listama za Mađarsku, muškarci samci su na poslednjem mestu.

„Ako porodice čekaju godinu dana, koliko mi muškarci treba da čekamo!? Čim se oporavim pokušaću opet da pređem. Ide hladno vreme, čekamo maglu, kažu da je tada slaba vidljivost i da tada možemo da prođemo. U Srbiji nemam nikakve uslove ako ostanem, ne mogu da radim.“ (Aziz, izbeglica iz Avganistana, 27 godina)

Nasilje se retko prijavljuje. S jedne strane su naviknuti na to, a s druge, nemaju poverenja da će od prijavljivanja imati neku korist. Lekarske organizacije se uglavnom najčešće susreću s time, jer tretiraju povrede. Pre izbora novog ombudsmana, bio je fomiran mehanizam u koji su bili uključeni ombudsman, UNHCR, određene nevladine organizacije, uključujući MSF i Institut za sudsku medicinu. Dok je to funkcionisalo, UNHCR, koji je bio deo tog mehanizma se založio da, ukoliko osoba bude vraćena iz neke od zemalja EU, ne bude vraćena u zemlju gde je preživela torturu. Prema izjavama organizacija koje pružaju usluge izbeglicama, to je sada obustavljeno.

„Postojala je inicijativa Beogradskog centra za ljudska prava, da se svaki takav slučaj prijavi ombudsmanu. U jednom periodu je to beleženo i prijavljivano. Tada je bio v.d. ombudsmana Miloš Janković. Ali kada je imenovan novi ombudsman, procesi su stali.“ – predstavnik NVO

„Ljudi to i ne prijavljuju. Misle da nema svrhe. Sve ostane na nivou prijave. Ali postoje i slučajevi kada ljudi, posebno kada se radi o maloletnicima, doživljavaju to kao praksu - ‘šamar, udario me je, to je... Bože moj, to se tako dešava’. Prosto su navinuti na to nasilje, nažalost.“ – predstavnik NVO

Zabeleženi su slučajevi nasilja krijumčara: dešava se da ih zatvaraju, da im traže više novca, uzimaju mobilne telefone, nakit, kao i da vrše nasilje prema ženama i deci. Utisak je da se ta vrsta nasilja u poslednje vreme nešto smanjila. Razlog za nasilje krijumčara je najčešće iznuda novca – ili „klijenti“ nemaju koliko su se dogovorili, ili krijumčari naknadno traže više.

„Ja sam imao slučaj momka u Obrenovcu koji je imao baš teške povrede, navodno od krijumčara u Grčkoj, ali sve ovo ostalo... ranije je to bilo baš učestalo, ali sada...“ – predstavnik NVO

„...da su držali decu od dve godine u zemlji u rupi, pretili da će silovati žensku decu ako ne daju još para, da su terali dečake da idu po žaru bosu, gasili cigare na njima. Bilo je i naznaka seksualnog zlostavljanja...“ – predstavnica NVO

„Devojčica od tri godine je ozbiljno traumatizovana, bila je prisutna kada je pala bomba na vrtić, videla je obezglavljenju decu, ima traume i plače kada čuje svaki jači zvuk. Kada su pokušali da pređu granicu, krijumčari su rekli majci - ako dete zaplače još jednom, ostaviće i nju i dete. Pošto je bila u grupi momaka, ona je morala da trči sa njima. Da bi smirila dete, morala je da joj da lekove za smirenje. I ne zna koliko joj je dala tableta, i to je prijavila kada je došla ovde.“ – predstavnica NVO

„U Grčkoj sam proveo godinu dana. Radio sam za male pare na jednoj plantaži. Gazda me nije redovno isplaćivao. Skupio sam pare da platim krijumčare da dođem do Nemačke kod mojih. Grupa od njih 10-ak je kamionom krenula ka Evropi. U Makedoniji su nas ostavili u šumi i rekli da čekamo. Spavali smo napolju, kao i ovde. Iz Makedonije smo krenuli za Mađarsku, sledeća stanica je trebalo da bude neka od zemalja EU. Krijumčar nas je ostavio u šumi i rekao da smo u Mađarskoj. Ali, to je bila neka šuma u blizini Beograda. Tada sam odlučio da ću put nastaviti sam, jer više ne verujem nikome.” - izbeglica iz Avganistana, 27 godina

Nasilje se dešava i unutar izbegličke/migrantske populacije: nasilja ima u svim kampovima i ono raste, zato što i nervoza i neizvesnost rastu. Ima nasilja u porodici, ali je međuetničko nasilje učestalije, ili u svakom slučaju vidljivije. Nasilje u porodici je prisutno, ali je prihvaćeno, i žene uglavnom nemaju svest o tome da je neki postupak nasilje. Ne poznaju pojam silovanja u braku. Neće prijaviti ni ako ih siluju krijumčari. Žena koja je sama, nezaštićena je, nema poverenja u državu i trpi.

Improvizovana obuća od termalne folije i lepljive trake: migrant je izgubio patike u neuspelom pokušaju prelaska granice sa Mađarskom. Subotica, zima 2017.

„Nasilje bandi, strah od podvođenja, devojčice su prijavljivale oca druge porodice koja je smeštena sa njima u sobi itd. Strah sprečava prijavu nasilja. Sada je usmeni dogovor da može da se prijavi nasilje i van kampa, i radi se na tome da to bude i na zvaničnijem nivou.” - predstavnik NVO koja pruža pravne usluge

„Primer žene iz Avganistana: muž joj je ubijen i ona je nakon toga radila u bogatoj kući. Vlasnik kuće ju je silovao i ona je odlučila to da prijavi. Doživela je da bude odbačena od svoje porodice jer je navodno izazvala to što se desilo, što je bio razlog da je morala da krene na put.” - učesnica fokus grupe pružalaca pomoći

„Silovanje je ako to uradi bandit u šumi i ona će to prijaviti. Ali ako je to uradio gazda u kući, ako je to neko iz istog klana, to (za nju) nije silovanje.” - učesnik fokus grupe pružalaca pomoći

„Muž je udario ženu i isprebijao dete, toliko da je ženi napravio rupturu bubne opne. Tada je kontaktirana policija, Centar za socijalni rad i KIRS. Takve stvari su se dešavale i u Avganistanu. Ženi je pored lečenja obezbeđen psiholog. Žena je u roku od nekoliko dana povukla tužbu i otišla sa mužem u Mađarsku.”

„Kod nas u Avganistanu je normalno da muž udari ženu, upozorili su nas da je to ovde i u Evropi zabranjeno, a kako onda nije zabranjeno da nas drugi biju?” – žena iz Avganistana, 26 godina

Rad na prevenciji nasilja, kao i na podršci porodici u slučaju nasilja, obavljaju NVO koje su prisutne u kampovima, a koje rade sa decom i porodicom. Predstavnici medicinskih timova prisutnih u centrima prijavljuju da je kod žena u kampovima primećena depresivnost, žale se na nesanicu, gubitak apetita, imaju histerične reakcije, suicidalne ideje. One kažu da ih je do toga dovela beznađežnost, neznanje kada će otići dalje; nekima teško pada razdvojenost od dece; imaju osećaj da o njima niko ne brine. Među mladima je uočen fenomen autodestruktivnog ponašanja:

„Deca se samopovređuju cigaretama, žiletima, limenkama. Na primer, jedna devojčica od 11 godina je ruku sekla žiletom.”

„Samopovređivanje je rezultat izbacivanja stresa.”

Predstavnici organizacija koje rade sa izbeglicama žale se na opštu nesenzitivnost predstavnika institucija prema izbeglicama, što je posebno uočljivo kod zdravstvenih radnika. Bilo je slučajeva da hitna pomoć odbije da izađe na teren ili da prilikom ulaska u kamp nose kompletnu zaštitnu opremu.

„Bilo je slučajeva da se lekari iščuđavaju tokom pregleda, komentarišu, tračare o pacijentkinji, zapitkuju... Ljudima je prosto neprijatno, jer ih npr. gledaju sažaljivo, što može da bude jako neprijatno. U suštini, oni to primete. Ne morate da razumete srpski da biste razumeli... „Šta će ona ovde?” „Aha, i kako je putovala?” „Kako je došla u Evropu kad ne zna engleski?”” – predstavnica NVO

„Jednu 21-godišnju ženu je uputila na skener, ali onda je rekla: „Mi nemamo potvrdu da ona nije trudna!” Ja sam korisnici pokazala stomak i pitala: „Baby?”, na šta mi je ona pokazala šaku, da nema prsten. Doktorica je rekla: „Bože, svašta! Kakve to veze ima s pitanjem da li je trudna?” Ja sam rekla da to verovatno znači i da je nevinna. Ona je rekla: „Kako je nevinna, ima 21 godinu!”” – predstavnica NVO

„Dešava se da hitna pomoć, nakon što odveze korisnika, posle pregleda ih puste, i onda mi pola dana provedemo tražeći ih po Beogradu.” – predstavnica NVO

Nasilje lokalnog stanovništva: Prijavljivani su slučajevi da je lokalnog stanovništva pljačkalo izbeglice. Na društvenim mrežama može se videti negativan odnos lokalnog stanovništva prema izbeglicama, strah, predrasude i prilično izražen govor mržnje. To je posebno izraženo kada se desi neki incident u koji je umešan izbeglica/migrant, kao i prilikom inkluzije dece u školski sistem.

„Na zvaničnoj stranici Miksališta, od npr. 100 komentara, možda su dva pozitivna. Ima, npr. i komentara: Da li vi znate da hranite zveri?...” – predstavnica NVO

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Većina izbeglica i migranata koji ovde borave, i dalje Srbiju smatraju zemljom tranzita na putu ka zapadnoj Evropi. Uprkos zatvaranju granica i sve težem ulasku u zemlje Evropske unije, protok izbeglica i migranata kroz Srbiju se nastavio. U prvih 10 meseci, evidentirana su 5.153 lica koja su izrazila nameru da traže azil u Srbiji. Istovremeno, broj izbeglica i migranata u Srbiji se kontinuirano smanjivao, od 7.900 u januaru, do 4.273 u decembru. Podneta su 193 zahteva za azil, a doneto svega 5 pozitivnih rešenja.

Pravni status stranaca koji ilegalno borave u Srbiji ne želeći da traže azil, a kojima je potrebna međunarodna zaštita, još nije rešen. I pored toga, većina izbeglica i migranata u Srbiji boravi u prihvatnim i azilnim centrima. Tamo su im obezbeđeni osnovni uslovi za boravak i život, imaju zdravstvenu zaštitu i pravo na obrazovanje. Od septembra 2017. godine, deca izbeglice pohađaju redovnu nastavu u osnovnim školama.

Glavne preporuke za unapređenje položaja i prava izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji su:

- » Osnovna ljudska prava i slobode izbeglica i migranata treba da budu promovisana, poštovana i zaštićena u svakom trenutku, od strane svih institucija i građana.
- » Potrebno je unaprediti politiku azila i migracija kako bi se omogućila dugoročna rešenja u vezi sa statusom i položajem izbeglica i migranata u Srbiji.
- » Treba osigurati adekvatan pristup postupku azila, uključujući obezbeđenje prevodilaca i pružanje adekvatnih i pravovremenih informacija izbeglicama, kako bi mogli da donesu informisanu odluku, smeštaj osoba koje žele da podnesu zahtev za azil u azilne centre, i dr.
- » Treba unaprediti postupak azila i zaštite za osobe kojima je potrebna međunarodna zaštita, kako bi bio efikasan, sa efektivnim mehanizmom skrininga i profilisanja lica koja dolaze u Srbiju.
- » Povećati broj policijskih stanica koje izdaju potvrde o nameri za traženje azila i upućuju lica u smeštaj. Bilo bi od pomoći da se omogući izdavanje potvrda i evidentiranja izbeglica u prihvatnim centrima.
- » U Beogradu bi trebalo obezbediti smeštaj za lica koja čekaju na evidentiranje i upućivanje u prihvatni centar.
- » Treba obezbediti adekvatnu zaštitu onih izbeglica i migranata koji ne žele da traže azil u Srbiji, dok su u zemlji, na način koji će im omogućiti da ostvare svoja osnovna prava, uključujući pristup raspoloživim uslugama i slobodu kretanja.
- » Nastaviti sa unapređenjem zaštite dece pogođene izbegličkom krizom, uključujući decu bez pratnje i decu razdvojenu od roditelja, blagovremenom i efikasnom procenom socijalnih radnika najboljeg interesa za dete, zatim pružanje adekvatnog smeštaja, efikasne procedure za dobijanje azila, pravilno određivanje starosti i prepoznavanje posebno ugroženih pojedinaca i dr.
- » Potrebno je planirati i sprovoditi aktivnosti interkulturalne razmene kako bi se smanjila i premostila distanca između lokalne i izbegličke zajednice.

- » Povećati napore u borbi protiv krijumčarenja i trgovine ljudima, uz zalaganje za sprečavanje maltretiranja izbeglica i migranata od strane vlasti ili civila, duž izbegličke rute.
- » Potrebno je obezbediti prisustvo stručnih radnika iz centara za socijalni rad u prihvatnim centrima.
- » Lokalno stanovništvo u mestima gde se nalaze prihvatni i azilni centri treba senzitivisati, informisati i uključivati u odlučivanje, naročito kad je u pitanju uključivanje izbegličke dece u škole.
- » Treba raditi na boljem informisanju i senzitivizaciji zdravstvenih radnika koji pružaju medicinske usluge populaciji izbeglica, tražilaca azila i migranata.
- » Potrebna je dalja podrška stručnom i nastavnom kadru, u školama koje pohađaju izbeglička deca. Sa izbegličkom decom predškolskog uzrasta treba raditi na pripremi za formalni obrazovni program.
- » Uključivanje u srednjoškolski sistem nije sistemski sprovedeno, pa za većinu dece srednjoškolskog uzrasta formalno obrazovanje nije dostupno. U narednom periodu treba obezbediti bolju pripremu i pristup obrazovnom sistemu za ovu grupu dece i mladih.
- » Izbeglicama u neformalnim mestima boravka potrebno je obezbediti osnovnu humanitarnu pomoć i podstaći njihovo evidentiranje i smeštaj u prihvatne i centre za azil, kao i pravno rešavanje statusa ovih lica, uz poštovanje ljudskih prava.

HELP ON THE ROUTE

Contact us and keep in touch with our activities

✉ helpontheroute@divac.com

🌐 www.divac.com/helpontheroute

📘 [HelpOnTheRoute](#)